

*Dr Miloš Marjanović, redovni profesor  
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

## PREDMET SOCIOLOGIJE PRAVA I NJEN ODNOS SA SRODNIM DISCIPLINAMA

**Sažetak:** *Sociologija prava je relativno nova naučna disciplina, premda društveno istraživanje prava ima dugu tradiciju. Analiziraju se razlozi otpora njenom konstituisanju i veoma širok dijapazon određenja predmeta što ukazuje na početnu fazu konstituisanja. Sistematizovane su osnovne oblasti njenog proučavanja i njeni glavni zadaci. Preciznijem razgraničenju predmeta treba da doprinese i analiza odnosa sociologije prava sa srodnim disciplinama, uključujući filozofiju prava i psihologiju prava. Naročito je razmotren odnos prema pravnoj antropologiji i pravnoj etnologiji.*

**Ključne reči:** *konstituisanje i sistematika sociologije prava, socio-centrična i pravnocentrična orijentacija, filozofija prava, psihologija prava, društvene nauke.*

### 1) Predmet sociologije prava

Sociologija prava je relativno novija naučna disciplina. Njenim osnivačem se smatra austrijski pravnik Eugen Erlih koji je u svom delu *Osnovi sociologije prava* (1913) prvi upotrebio ovaj naziv u naslovu jedne knjige. Međutim, istorija nastanka opšte sociologije (1839.) i mnogo starija istorija pravne nauke pokazuju da razvoj društvene analize prava ima dugu tradiciju.<sup>1</sup> Dakle, teorijsko i empirijsko izučavanje prava kao društvene pojave postojalo je mnogo ranije pa se, zato, može govoriti i o pretečama sociologije prava.

---

<sup>1</sup> E. Pusić, *Društvena regulacija*, Zagreb, 1978, s. 6 -9; G. Vukadinović – R. Stepanov, *Teorija prava I*, Petrovaradin, 2001, s. 97; A. Molnar, *Društvo i pravo*, knj. 2, Novi sad, 1994, s. 447.

Ovu tesnu povezanost društva i prava uočili su još rimski pravници koji su govorili da gde je društvo, tu je i pravo (*ubi societas, ibi ius*). Za Rimljane je pravo „umeće dobrog i pravednog“ (*ars boni et aequi*) a ovo jednostavno određenje dalekosežno ukazuje na suštinu društvene analize prava. Naime, pravo kao instrument društvene regulacije ili kontrole treba da obezbedi balans ili ravnotežu mnoštva najrazličitijih interesa a taj sklad u svakom pojedinačnom društvu treba da se doživi kao „dobar i pravičan“. Pravo kao umeće ili veština je, zapravo, područje praktičnih znanja, koje se u razvoju zapadne civilizacije, osamostalilo od religije, morala i politike i postalo autonomni i u modernom društvu dominantni oblik regulacije, i na istini utemeljenog i verifikovanog znanja, što je omogućilo postojanje pravne nauke. Pravo je moćno sredstvo društvene integracije time što reguliše i kontroliše aktuelne ali i potencijalne sukobe u društvu sa stanovišta pravde. Odnos prava i pravde, ali i drugih pravnih i društvenih vrednosti kao i problem efikasnosti pravnih normi i njihov odnos prema drugim sistemima normativne regulacije, konstantan je predmet interesovanja u društvenim istraživanjima prava.<sup>2</sup>

I pored tako davno uočenog značaja i mnogostrukosti veza društva i prava, sociologija prava se pojavila relativno kasno a u njenom razvoju bilo je i zastoja i diskontinuiteta. To tim više čudi što je početni razvoj sociologije bio tesno povezan sa tadašnjom pravnom naukom. Pravna nauka je dugo baštinila glavna naučna znanja o društvu a do duboko u 20. veku pravne studije su bile glavne studije za nauku o društvu. Čak i onda kada se sociologija institucionalizovala kao predmet na univerzitetskim studijama, sociologija se najčešće pojavljivala u nastavnim planovima pravnih fakulteta. Utemeljivači sociologije, a to su u isto vreme i glavna imena društvene analize 19. veka, su bili tesno povezani sa studijama prava. Marks je studirao pravo, Veber je bio pravnik a Dirken filozof po osnovnom obrazovanju, ali se ovaj poslednji neizostavno pominje među utemeljivačima i sociologije prava jer su kod njega, u središtu pažnje, religija, moral i pravo kao glavni oblici društvene regulacije i izvori društvene integracije.<sup>3</sup> Možemo reći da je i kod nas sociologija bila najtešnje povezana upravo sa pravnim i filozofskim studijama.

Sociologija prava kao da je u svom razvoju bila stešnjena i ignorisana svojim velikim susedima, pravnom i sociološkom naukom, a otpor prema njoj se pojavio u krugovima i pravnika i sociologa. Pravna nauka

---

<sup>2</sup> E. Pusić, nav. delo, s. 6; D. Vrban, *Sociologija prava*, Zagreb, 2006, s. 7; J. Stan-ković, *Osnovi opšte sociologije prava*, knj. III, Beograd, 2000, s. 236.

<sup>3</sup> E. Pusić, nav. delo, s. 8.

je vekovima bila glavna društvena nauka a u njenim najvišim dometima jasno je uočena uloga prava kao društvenog integratora ali i kao instrumenta društvene promene,<sup>4</sup> pri čemu je uočeno da je unutrašnja logika razvoja prava tesno povezana sa logikom društvenog razvoja. Isto tako, pojedine grane prava su, svaka na svoj način, razvile svoju specifičnu sociološku problematiku. Tako je, na primer, kriminologija, koliko pravna, toliko i sociološka disciplina, „porodično pravo sa sociologijom porodice“<sup>4</sup> je bio naziv nastavnog predmeta na Pravnom fakultetu u Beogradu dok ga je predavao prof. dr Marko Mladenović itd. Kada je sociološka problematika sazrela i razgranala se, pa su se počele pojavljivati posebne sociološke discipline, to je u nekim krugovima pravnika dočekano kao nepotrebna novotarija pa se isticalo kako su odnosne pravne discipline već uveliko i uspešno primenjivale sociološki metod analize.

Sociolozi su, pak, smatrali da je njihov legitimni delokrug proučavanja svaka ili bilo koja vrsta društvenih pojava u odnosu na druge vrste, a u kontekstu društva kao celine. Pri tome se nastojalo da se neke starije društvene nauke eliminišu kao suparnička konkurencija zato što primenjuju deskriptivne, dogmatske, deduktivne, aksiološke, normativne, primenjene metode ili se, naprosto, gube u proizvoljnim i neproverenim spekulacijama. One se ne služe rigoroznom metodologijom empirijskih istraživanja pa ni ne mogu dospeti do objektivnih povezanosti pravnih i drugih društvenih pojava.<sup>5</sup>

Ovome valja dodati da se otpor pravnika prema sociologiji prava oslanjao na sva teorijski značajna tradicionalna shvatanja prava, u kojima je dominirala idealna, vrednosna, normativna, subjektivna, formalna dimenzija prava. Za sociologe, pravna nauka je u prvom redu logička i normativna analiza a stvaranje i primena prava tehnika i veština, sa kojima egzaktno (tačno) utvrđivanje činjenica i kauzalno-eksplikativna (uzročno-objašnjavajuća) nauka nema mnogo zajedničkog. Ovakva ekstremna gledišta dovodila su do netrpeljivosti između pravnika i sociologa i stava da ne treba povezivati i sintetisati pravna i sociološka istraživanja već da jedni treba da se bave normativnim a drugi sociološkim izučavanjem prava.<sup>6</sup>

Da bi se ovi otpori i zanemarivanja bolje osvetlili, osvrnućemo se na jednu paralelu o odnosu jezika i prava kao društvenih pojava. Naime, u prošlosti je pravna nauka gotovo prednjačila u razumevanju jezika kao

---

<sup>4</sup> Isto, s. 9 - 10.

<sup>5</sup> Isto, s. 10.

<sup>6</sup> J. Stanković, nav. delo, s. 236 -237.

društvene pojave. Tome je izuzetno pogodovalo postojanje mnoštva pisanih pravnih akata, od kojih se neki ubrajaju u najstarije jezičke spomenika. Iako je imala bogatu tradiciju u klasičnom proučavanju jezika, pravna nauka je kasno i sporo reagovala na novu lingvističku paradigmu, a prodor jezičke analize se, uglavnom, odvijao samo u opštoj teoriji prava ali ne i u pravnoj dogmatici, odnosno posebnim pravnim disciplinama. Tek u novije vreme jezička analiza je postala intenzivnija i razgranatija. Među razlozima ovog zaostajanja navode se i uzajamna zatvorenost lingvističke i pravne nauke kao i nedovoljna pripremljenost lingvista za proučavanje pravnog jezika ali i pravnika za jezička proučavanja.<sup>7</sup>

Izgledalo je malo verovatno da će se pravna i sociološka nauka udružiti u zajedničkom proučavanju prava. Pravnike, u krajnjoj liniji, uvek interesuje *quid iuris*: ispravan smisao, područje i pravilan postupak primene identifikovane pravne norme na postojeću ili zamišljenu situaciju. Sociologe, pak, zanima *quid facti*: da li iza pravnih propisa i njihovih društvenih reperkusija stoje neke objektivne pravilnosti koje se mogu uzročno-posledično objasniti.<sup>8</sup>

Međutim, razvojem i sociologije i jurisprudencije, prevaziđena je ova isključivost i potpuno razdvajanje. Počeli su da se grade mostovi saradnje. Moris Oriu, francuski pravnik i sociolog, je primetio da „nešto malo sociologije odvodi od prava, ali mnogo sociologije vodi natrag ka njemu“. Žorž Gurvič je ovo precizirao dodatkom da „malo prava odvodi od sociologije ali i da mnogo prava vodi natrag ka njoj“.<sup>9</sup> I Đorđe Tasić je primetio da se onaj ko hoće da bude isključivo pravnik vrlo brzo sapliće u protivrečnosti zbog kojih će morati da postane sociolog. Obuzdavanje sociološkog imperijalizma, prodor sociološkog metoda ali i potreba da pravo odgovori na izazove društvenih promena i razvoja, učinili su saradnju neizbežnom.<sup>10</sup>

Sve se više shvata da je upravo sociologija prava ona nužna veza između pravne i sociološke nauke. Sociologija prava treba da omogući da se izbegnu ograničenja čisto pravno-dogmatske ili normativne analize ali i da obezbedi da se pravo kao društvena regulacija ne marginalizuje i ne rastvori u sociološkoj analizi.<sup>11</sup>

---

<sup>7</sup> N. Visković, *Jezik prava*, Zagreb, 1989, s. 8 -15.

<sup>8</sup> Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, Podgorica, 1997, s. 17; E. Pusić, nav. delo, s. 13.

<sup>9</sup> Ž. Gurvič, nav. delo, s. 18.

<sup>10</sup> J. Stanković, nav. delo, s. 237 -238.

<sup>11</sup> T. Čokrevski, *Sociologija na pravoto*, Skopje, 2001, s. IX; D. Vrban, nav. delo, s. 10.

Međutim, i kad se postigne saglasnost o potrebi postojanja sociologije prava, ostaju još mnoge kontroverze o njenom statusu, delokrugu, sa-držaju, sistematici, problematici, glavnim oblastima, zadacima, pa čak i nazivu.

Postavilo se pitanje da li je sociologija prava, naprosto, deo sociolo-gije ili „pomoćna disciplina“ u proučavanju prava? Pristalice sociologije prava smatraju da je svojstvo naučnosti njena privilegija. Tako je, već po Erlihu, sociologija prava, zapravo, „naučno učenje o pravu“. Neki teoretičari prava, pak, smatraju da je sociologija prava „uzurpatorska pravna te-orija“ a ovakva karakterizacija se odnosila čak i na Dirkemovo shvatanje prava. Mnogo je prihvatljivije Rebinderovo mišljenje po kome filozofija prava proučava idealnu, pravna dogmatika normativnu a sociologija pra-va činjeničnu stranu prava. Pri tome, sociologija prava može biti genetič-ka (ako proučava pravo kao rezultat društvenih procesa) i operacionalna ( u kojoj je pravo regulator društvenih akcija).<sup>12</sup> Postoje i mišljenja po koji-ma je sociologija prava granična oblast sociološke i pravne nauke ali i da je to njihov zajednički deo, dok neki autori insistiraju na njenoj interdisci-plinarnosti pa, čak, i postdisciplinarnosti.<sup>13</sup> Očigledno je da definisanje, omeđavanje i razgraničavanje sociologije prava, kao konstitutivni pro-blem jedne autonomne naučne discipline, još nisu rešeni na zadovoljavaju-jući i široko prihvaćen način.

Po Kojderu, poljskom sociologu prava mlađe generacije, u sociologiji prava se javljaju dve orijentacije – sociološka i pravnička (ili sociocentrič-ka i pravnocentrička) orijentacija. Ove dve orijentacije se ne razlikuju samo po profesionalnom obrazovanju svojih predstavnika nego i po problemskoj i pojmovnoj interpretaciji.<sup>14</sup> Italijanski sociolog prava Tamelo smatra da se „pravna sociologija“ odnosi na sociološka istraživanja pravnika a „sociolo-gija prava“ na istraživanja sociologa o pravnim pojavama. Međutim, za razliku od njega, Karbonije, francuski sociolog prava, smatra da pravna so-ciologija ima šire značenje i odnosi se i na sekundarne pravne pojave, od-nosno na pravnu stranu svake društvene pojave, dok se sociologija prava bavi samo primarnim pravnim pojavama a to su pravna pravila i institucije.

---

<sup>12</sup> M. Rehinder, „Sociology of Law. A Trend Report and Bibliography”, *Current Sociology*, 3/1972, p. 13 – 14; E. Pusić, nav. delo, s. 10.

<sup>13</sup> V. Radmirović – T. Podgorac – E. Maksimović, *Sociologija sa sociologijom prava*, Kragujevac, 2000, 175; D. Vrban, nav. delo, s. 8.

<sup>14</sup> V. Radmirović – T. Podgorac – E. Maksimović, nav. delo. s. 176; M. Marjano-vić, „Sistematika sociologije prava u istočno evropskim zemljama“, *Zbornik radova Prav-nog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2005, s. 429 – 449.

Ipak, autor prihvata konvenciju po kojoj se pravna sociologija i sociologija prava mogu koristiti kao sinonimi.<sup>15</sup>

Za Jugoslava Stankovića, sociologija prava je sociološka teorija i metod primenjeni na proučavanje prava. Otuda je prethodno ili prvo pitanje svake sociologije prava šta podrazumevamo pod pravom. Oko ovog pitanja još postoje sporenja iako se o njemu raspravlja hiljadama godina.<sup>16</sup> Međutim, po Rosko Paundu, najznačajnijem predstavniku američke sociološke jurisprudencije, sva određenja prava se mogu svesti na tri značenja: pravni poredak, pravne norme (pravni propisi) i sudski i upravni postupak. Njihovo sintetičko objedinjavanje je moguće izvesti preko ideje o društvenoj kontroli jer je pravo njen najspecijalizovaniji i najorganizovaniji oblik. U sociologiji prava se ovaj pojam, uglavnom, upotrebljava u značenju poretka.<sup>17</sup>

Po Eugenu Pusiću, u relevantnoj literaturi o predmetu i sadržaju sociologije prava, nailazi se na zbujujuće šarenilo. Mi bismo rekli da je to jasan znak njene nedovoljne konstituisanosti. Pa ipak, ovaj autor razvrstava sva ta gledišta u šest kategorija:

1. Funkcionisanje prava i pravnih institucija, donošenje pravnih odluka.

2. Uloga pravničke profesije.

3. Mišljenja ljudi i javni stavovi o pravu, društveni odjek pravnih propisa i njihov uticaj na ljude.

4. Razgraničavanje pravnih i drugih društvenih normi.

5. Društvena funkcija prava, posebno u odnosu na pojedine društvene probleme.

6. Odnos pravne norme i društvene stvarnosti.

Autor smatra da ovo poslednje određenje, odnos norme i stvarnosti, na neki način sadrži u sebi ostalih pet određenja. Ali u ovim određenjima kao da je vidljiva pravnocentrična orijentacija – društvena funkcija prava je posebno izdvojena ali ne i društveni uticaj na pravo. Karbonije, pak, misli da je ta središnja, najšira kategorija pravne sociologije pravna pojava, kao jedna vrsta društvene pojave. Za Podgureckog, sociologija prava se bavi proučavanjem međuzavisnosti jednog pravnog i nekog činioca druge vrste u društvu.<sup>18</sup>

---

<sup>15</sup> Ž. Karbonije, *Pravna sociologija*, Sremski Karlovci – Novi Sad – Titograd, 1992, s. 6 -8.

<sup>16</sup> J. Stanković, nav. delo, s. 238; Uz prvi stav uporedi i: A. Igličar, *Sociologija prava*, Ljubljana, 2004, s. 14.

<sup>17</sup> R. Paund, *Jurisprudencija*, knj. I, Beograd – Podgorica, 2000, s. 11 – 13.

<sup>18</sup> E. Pusić, nav. delo, s. 11 -12; Ž. Karbonije, nav. delo, s. 7 -8, 12; V. Radomirović – T. Podgorac – E. Maksimović, nav. delo. s. 176 -177.

Bez obzira na različita shvatanja predmeta sociologije prava, Jugoslav Stanković<sup>19</sup> izdvaja šest glavnih oblasti njene problematike i ključnih zadataka:

1. Određenje sociološkog pojma prava i pravne pojave kao društvene pojave, što podrazumeva i njihov odnos sa drugim vrstama društvene regulacije.

2. Uticaj društva na proces stvaranja prava (društveni kontekst prava, društvo u pravu).

3. Proces primene prava.

4. Uticaj prava na društvo (delovanje prava, pravo u društvu).

5. Zakonitosti razvoja prava.

6. Uloga pravne profesije (sa osloncem na sociologiju profesija).

Ovoj listi problema bismo mogli dodati istorijski razvoj sociologije prava, a u okviru razvoja prava, da posebnu pažnju u savremenom društvu treba obratiti na uticaje procesa globalizacije i tranzicije na pravo. Proces primene prava i njegov uticaj na društvo moglo bi da predstavlja jednu oblast (efikasnost i efektivnost prava) kao što su, u ovoj klasifikaciji, spojeni društveni uticaji na pravo i proces stvaranja prava.

Na kraju, možemo reći da se mogu razlikovati opšta sociologija prava, u kojoj se njen predmet obrađuje pojmovima velikih teorija, i posebne sociologije prava, koje ove pojmove prenose u različite oblasti prava.<sup>20</sup> Takođe se razlikuju teorijska i empirijska sociologija prava, a razvila se i primenjena sociologija prava, koja je povezana sa pravnom politikom, a naziva se i sociologija u pravu. Sve se više uviđa značaj sociologije prava za edukaciju pravnika,<sup>21</sup> ali i za pravnu kulturu.

## 2) Odnos sociologije prava i srodnih disciplina

Interdisciplinarna uzajamna razmena rezultata karakteriše odnos sociologije prava sa sociološkim i pravnim, ali i nekim drugim društvenim naukama, kao i sa psihologijom i filozofijom, pa i umetnošću.

Videli smo da je legitimni predmet sociološkog proučavanja prava odnos pravne i neke druge društvene pojave. Tako se u likovnim umetnostima mogu naći prikazi raznih pravnih simbola (na primer, lik boginje pravde koji je, kao simbol pravosuđa, ukrašavao mnoge sudske zgrade). U savremenoj antropologiji se sudske i administrativne procedure posma-

---

<sup>19</sup> J. Stanković, nav. delo, s. 239 – 246.

<sup>20</sup> Ž. Karbonije, nav. delo, s. 5.

<sup>21</sup> V. Radomirović – T. Podgorac – E. Maksimović, nav. delo, s. 176 -177; T. Čokrevski, nav. delo, s. X – XI.

traju kao društveni rituali i ceremonijali. Otkriveno je da ti društveni obredi imaju katarzične (rasterećujuće) efekte, da se u njima iznova reafirmiše autoritet državnih organa, osećanje zajedništva, mitskog jedinstva sa prošlošću, ali i da se odvijaju po teaterskim pravilima. Proceduralnost i formalizam u pravu doprinose proizvođenju dramskih situacija, pa je već odavno primećeno da suđenje kao društveni proces ima obeležja antičke drame.<sup>22</sup>

Sve do nedavno nije dovoljno uočena veza između prava i književnih dela, iako je pravo kao kulturna i društvena pojava odavno zastupljeno u književnosti. Pravo se pojavljuje u antičkoj književnosti (Sofokle), kod Šekspira (*Mletački trgovac*), realističkoj književnosti 19. veka (Balzak, Flober, Dostojevski, Dikens, kod nas Glišić). Kod Dostojevskog (*Zločin i kazna*) se presuda krivcu prikazuje kao ostvarenje verskog i svetovnog morala, dok se u socijalnoj literaturi, ne tako retko, pravo pojavljuje i kao izraz društvene nepravde (kod nas Petar Kočić). U *Braći Karamazovima* Dostojevskog, stiče se utisak o besmislenosti ljudske patnje i nemogućnosti dostizanja slobode i popravljavanja društva. U Kamijevom *Strancu* se oseća egzistencijalna nemoć i izgubljenost pojedinca u susretu sa institucijama, a kod Kafke (*Proces*, *Dvorac*) i Orvela (1984.) predosećaj nastupanja totalitarne vladavine. U SAD je u novije vreme postao vrlo popularan „pokret prava i književnosti“ (*law and literature movement*), u kome se na interdisciplinarni način istražuje odnos između književnih dela i pravne teorije i prakse kao, na primer, pravne teme u delima klasika književnosti, ljudske sudbine i pravosuđe, politička represija. Na mnogim univerzitetima već postoje i kursevi u nastavi na te teme, u kojima učestvuju specijalisti za književnost ali i pravni stručnjaci.<sup>23</sup>

Pravo se sve češće proučava kao kulturna pojava. Uspon lingvistike, a naročito sociolingvistike, nije mogao ostati bez odjeka u pravnoj sociologiji. Jezik i pravo su kulturne, ali i društvene pojave. Obe su sredstva komuniciranja, nose u sebi snagu prinude i izrazito su normativne prirode. A upravo ta normativnost, koja povezuje jezik i pravo, razlikuje čoveka od životinje. Jezikom se može opisati i ono što nije prisutno, a to je bilo neophodno za uzlet prava. Trenutna fizička kazna je mogla da se zameni apstraktnim pravilom kao naređenjem koje važi za bezbroj slučajeva. Jezik je omogućio i da se akumulira pravna tradicija, da se produži trajanje radnje. U najjednostavnijem vidu uticaj lingvistike se osetio u prouča-

---

<sup>22</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 16.

<sup>23</sup> Isto, s. 16 – 17.



vanju komunikativnosti pravnog jezika. U složenijem obliku, počela se primenjivati strukturalna analiza na zakone i presude, a formulisane su i velike teorijske hipoteze o korelacijama između struktura jezika i duha zakona.<sup>24</sup>

Normativna dimenzija kulture je, naročito, izražena i u religiji i moralu kao oblicima društvene regulacije koje proučavaju sociologija religije i sociologija morala, a na spekulativan način i filozofija religije i filozofija morala (etika). U novije vreme se snažno razvila i pravna etika. Običaje, pa i pravne, kao vrstu tradicionalne društvene regulacije, proučavaju etnologija i antropologija a sa pravnog aspekta etnologija prava i antropologija prava. U sociologiji prava se, razume se, koriste rezultati istraživanja ovih disciplina.

Vrednosnu dimenziju kulture naročito proučava aksiologija kao filozofska disciplina o vrednostima, a tu idealnu, vrednosnu dimenziju prava, filozofija prava. Veze pravne nauke sa političkom i moralnom filozofijom, koje su ranije bile veoma snažne, još se održavaju.<sup>25</sup> Od posebnog značaja za sociologiju prava su načini prožimanja vrednosne i normativne dimenzije kulture. Po Karbonije, u obrazovanju ali i u istraživanju, sociologija se, uglavnom, konstituisala izdvajanjem iz filozofije. I pravna sociologija je bila samo jedan deo filozofije prava ali se specijalizacijom i stvaranjem novih metoda istraživanja nužno iz nje izdvajala i stekla svoju autonomiju. I u naše vreme, postoji među sociolozima prava jedna značajna struja koja je više teorijska nego empirijska. Ova pretežno teorijska sociologija prava predstavlja jednu vrstu filozofije pravne sociologije.<sup>26</sup> Mi bismo dodali da ukoliko se pojedini stavovi teorijske sociologije bliže iskustvenom proveravanju utoliko više pripadaju sociologiji prava, a ukoliko su spekulativniji, time više pripadaju filozofiji prava. Posle drugog svetskog rata, kod Žorža Gurviča je veoma vidljiva tendencija da se sociologija prava oslobodi spekulativne filozofije i da se pozitivistički i opštesociološki zasnuje.<sup>27</sup>

Pravna antropologija, kao deo filozofske antropologije, veoma je stara i nastala je još u kosmološkom, predsokratovskom periodu helenске filozofije.<sup>28</sup> Kao naučna disciplina, u sklopu socijalne i kulturne an-

---

<sup>24</sup> Ž. Karbonije, nav. delo, s. 23.

<sup>25</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 7, 17 -18; G. Vukadinović – R. Stepanov, nav. deo, s.40 - 76.

<sup>26</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 14 – 15.

<sup>27</sup> Uporedi: M. Marjanović, „Sociološka jurisprudencija i sociologija prava – Paund versus Gurvič“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2008, s. 97-98.

<sup>28</sup> G. Vukadinović – R. Stepanov, nav. delo, s. 77 - 96.

tropologije, pravna antropologija nastaje kad i sociologija prava – u poslednjim decenijama 19. veka. U počecima svoga razvoja, obe discipline sagledavaju pravo u uporedno-istorijskoj perspektivi, prema tada dominirajućim evolucionističkim shvatanjima. Antropologija proučava generičku ili rodnu suštinu ljudske prirode, čoveka u celini, pa je njena najmanja jedinica ljudska individua. Sociologija proučava društvo u celini, pa je njena najmanja jedinica društveni odnos ili društveni sistem. Predmet sociologije prava je pravo kao segment strukture ljudskog društva i društveno, kao segment strukture prava. Predmet pravne antropologije je pravo, kao segment strukture čoveka, i ljudsko, kao segment strukture prava.<sup>29</sup> Antropološka perspektiva može da pruži značajne korekcije sociološkim uopštavanjima, pa i onima o pravu, ali ni antropologija nije dovoljno iskoristila potencijale pravne antropologije. Naime, po Karbonijeu, pravna antropologija je nauka o *homo iuridicusu*, o čoveku koji je po prirodi podložan pravu. Čovek je pravno biće sposoban da daje i prima norme, može da podnosi konflikte, da izriče i trpi presude. Potencijalna čovekova pravnost, mentalni mehanizmi koji su u njenoj osnovi, apstraktna sposobnost za norme i presude, je ono što čini predmet pravne antropologije. To bi mogao da bude njen značajan doprinos sociologiji prava u objašnjavanju geneze pravnih pojava. Pravnost kao ljudska osobenost je nedovoljno iskorišćena ideja i u samoj antropologiji.<sup>30</sup> Ovome ćemo dodati da su norme kod čoveka postale ono što su instinkti kod životinja.

Novovekovna terenska antropologija nastala je iz izveštaja administratora i hrišćanskih misionara u kolonizovanim zemljama. Pojavile su se zbirke običajnog prava a odlučujuću ulogu u njenom transformisanju od kolekcionarstva egzotičnih običaja „divljih naroda“ u nauku odigrali su pravnici.<sup>31</sup> Kao kamen međaš nastanka pravne antropologije kao nove naučne discipline uzima se 1861. godina kada su se pojavile dve važne knjige pravnih istoričara – *Drevno pravo* Henrija Samnera – Mejna i Bahofenovo *Pravo matrijarhata*. Uz već afirmisane orijentalne studije civilizovanih društava, kasnije su se antropološka istraživanja sve više odnosila na crnačku Afriku, obe Amerike i Pacifik, dok je u Nemačkoj Post objavio *Etnološku jurisprudenciju* (1893.). U toj uporedno-evolucionističkoj orijentaciji došlo je do preteranog oslanjanja na društvenu kontrolu tzv. primitivnih naroda jer se smatralo da će embriologija prava objasniti i suštinu i kasniji razvoj prava. Preokret u

---

<sup>29</sup> Isto, 88 -89; D. Vrban, nav. delo, s. 95 i 98.

<sup>30</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 38 – 39, 43.

<sup>31</sup> V. Radomirović – T. Podgorac – E. Maksimović, nav. delo. s. 209.

razvoju pravne antropologije i etnologije prava nastupa početkom 20. veka, kada nastaju detaljne terenske studije koje se bave i pravom. Posebno je bilo uticajno delo *Zločin i običaj u divljačkom društvu* (1926.) Bronislava Malinovskog, engleskog antropologa poljskog porekla, koje je najčešće citirano u radovima pravnika i sociologa. On je razvio funkcionalistički pristup u antropologiji u kome se pravo smešta u okvire društvene kontrole konkretne, posmatrane zajednice. Iz funkcionalističkog ugla te su zajednice (još kod Dirkema) izgledale beskonfliktno, harmonično integrisane. Zato važnu korekciju predstavlja konfliktna perspektiva u izučavanju prava u arhajskim društvima koju su razvili Ljuelin i Hebel (1941.), zastupnici američkog pravnog realizma. Sledbenici ove perspektive su pokazali da su i ova društva dinamična jer u njima preovlađuju napetosti, višeznačnost uloga, saradnja ali i sukobi, koji su prošireni u mnogim takvim društvima i koji se odvijaju u obliku „društvene drame“.<sup>32</sup>

U upotrebi termina antropologija i etnologija, pa i antropologija prava i etnologija prava, u domaćoj, ali i stranoj literaturi, vlada prava zbrka. Treba reći da se u Engleskoj odomaćio izraz socijalna antropologija (koja se orijentiše na proučavanje organizacije inorodnih arhaičnih društava), kulturna antropologija u SAD (gde su u prvom planu materijalna i duhovna kultura), strukturalna antropologija (koju u Francuskoj afirmiše Klod-Levi Stros), dok su u evropskim kontinentalnim zemljama češće u upotrebi izrazi etnografija i etnologija. Za etnografiju je neosporno da je opisna, empirijska disciplina ali se ona, pretežno, odnosi na prošlost vlastitog naroda. Za neke autore (na primer, Vrban) etnologija je izrazito teorijski orijentisana, ali ujedno i uporedna i empirijska disciplina, pa se upotrebljava i izraz etnoantropologija, za teorijsku disciplinu koja počiva i na empirijskim istraživanjima etnografije.<sup>33</sup> Za pojedine autore pravna etnologija je relativno nezavisna disciplina na tromedi prava, sociologije i etnologije, dok je za druge pravna etnologija i antropološka i sociološka disciplina.<sup>34</sup> Po Karbonijeu, ona je rezultat rascepa u pravnoj sociologiji. I jedna i druga proučavaju pravne pojave ali iz različitog ugla – etnologija prava iz perspektive arhaičnog, a sociologija prava iz perspektive savremenog društva. Pravna etnologija se bavi prvobitnim, arhaičnim pravima, u društvima bez pisma i istorije, u kojima dominira običajno pravo (tač-

<sup>32</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 92 -101; R. Paund, nav. delo, s. 162 - 163, 395 - 397.

<sup>33</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 96 – 97.

<sup>34</sup> V. Radomirović – T. Podgorac – E. Maksimović, nav. delo. s. 209; G. Vukadinović – R. Stepanov, nav. delo, s. 90

nije bi bilo reći pravni običaji). Iako arhaična prava nisu ni prostija ni strožija, a često imaju i zadivljujuću suptilnost, u njima preovlađuje prelogički, mistički, magijski, primitivni pravni mentalitet, sa puno iracionalnih elemenata. Međutim, pokazalo se da racionalni element (shvatanje prava kao tehnike) itekako postoji i u primitivnim društvima, a da se deo primitivnog mentaliteta susreće i u najrazvijenijim društvima, pa se na njih primenjuje pojam potkulture, ili pravnog folklor, kao preživljavanje ili ponovno rađanje arhaičnog prava u narodnoj sredini. Za ovog autora, etnologija prava proučava kulturne raznolikosti i pravni pluralizam koji je pokrivaio suviše opšti pojam primitivnog prava, ali iz jedne arhajske perspektive, sociologija prava proučava društvene raznolikosti u pravu ali iz perspektive savremenog društva dok antropologija prava više proučava univerzalne čovekove pravne potencijale, u napred navedenom smislu. Za njega je pravna sociologija centar nedogmatskog istraživanja prava. Dodavanjem dataka antropologiji (socijalna, kulturna, politička) sugerise se približavanje društvu i sociologiji pa bi, onda, antropologija „bila samo jedna sociologija dubokih slojeva socijalizacije, a pravna antropologija sociologija dubokih slojeva juridizacije“.<sup>35</sup>

Možemo dodati da se danas pravna antropologija proširuje i na moderna društva, u kojima se proučavaju kulturna dimenzija pravnih situacija, jezik prava, društvena moć i hijerarhija, a u radovima o postkolonijalnim društvima dominiraju ideja pravnog pluralizma i istorijska dimenzija.<sup>36</sup> Antropologija se od proučavanja plemenskih izolata okreće proučavanju „novog“, „savremenog“, „moderniteta“, „savremenog društva“.<sup>37</sup>

Po Karbonijeu, i psihologija se, kao i sociologija, odvojila od filozofije težeći naučnoj strogosti ali se pravna psihologija kasnije izdvojila i manje je elaborirana. Razvile su se pravna psihologija naroda, socijalna psihologija prava i individualna pravna psihologija, a od posebnih vrsta pravne psihologije pravna psihoanaliza, pravna psihopatologija i sudska psihologija,<sup>38</sup> a mogla bi se dodati i psihologija kriminalnog ponašanja. „Danas socijalna psihologija zauzima značajno mesto kako u filozofskoj tako i u sociološkoj jurisprudenciji“ (Rosko Paund).<sup>39</sup> Ovaj autor ističe da

---

<sup>35</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 34 -43, 51.

<sup>36</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 102.

<sup>37</sup> M. Marjanović, „Neka metodološka iskustva u proučavanju društvenih i kulturnih promena na selu“, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, XXXIL, 1985, s. 12.

<sup>38</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 43 50.

<sup>39</sup> R. Paund, nav. delo, s. 173.

je u psihološkoj fazi razvoja sociološke jurisprudencije posebno značajan doprinos dao nemački pravnik Girke, čija su proučavanja grupne ličnosti i grupne volje dovela do psihološkog pokreta u društvenim naukama (obično je bilo obrnuto) a njegovo delo je uticalo i na socijalno - psihološko usmeravanje teorije o sankcijama koju je postavio Jelinek.<sup>40</sup> U vezi sa individualnom pravnom psihologijom, postavilo se pitanje da li je pojmli-va pravna psihologija koja ne bi bila socijalna jer je pravo nepojmli-vo izvan društva.<sup>41</sup> U sociološkoj nauci, pa i u sociologiji prava, neprestano se skreće pažnja na društvenu dimenziju ljudske psihe, pa i pravne svesti i pravnog ponašanja, čime one utiču na psihološku nauku, pa i na psihologiju prava. Ali psihologija, koja se osobito u 20 veku razgranala i razvila veliki broj istraživačkih tehnika, izvršila je snažan uticaj na gotovo sve društvene nauke, a posebno na sociologiju. Psihologizam je veoma prisutan u sociologiji (individualno – psihološke, kolektivno – psihološke i socijalno – psihološke teorije) a mnoge istraživačke tehnike su bile pogodne i za sociološka istraživanja.<sup>42</sup> Moglo bi se reći da psihologija prava proučava složenu i slojevitu povezanost prava i ljudske psihe. U centru njene pažnje je pravni osećaj - osećaj za pravdu, pravna svest a, moglo bi se dodati, u bihejviorizmu i pravno ponašanje. Dok pravna antropologija proučava samu pravednost čoveka kao egzistencijalnu povezanost čoveka i prava, sociologija prava proučava društvene strukture prava, pravne svesti i pravnog ponašanja.<sup>43</sup>

Posle socioloških i pravnih, političke nauke su prvi najbliži sused sociologiji prava. Dok jedni stavljaju pravo iznad, drugi ga stavljaju ispod politike, pri čemu prvi misle na pozitivno, a drugi na prirodno pravo. Po jednom shvatanju, pravo je instrument ili način realizacije neke politike, a po drugom, politika je društvena delatnost preko koje se realizuje pravo kao socijalni program. U svakom slučaju pravo i politika su dva načina delovanja vlasti – u prvom slučaju se različiti, pa i protivrečni i sukobljeni interesi, razrešavaju pravnom regulacijom, a u drugom tekućim političkim životom. U moderno organizovanim političkim sistemima država je centralna, globalna institucija, a njeni zakonodavni organi su glavni proizvođači prava. Uz oslonac na sociologiju politike, sociolog prava je zainteresovan za državu, političke teorije, društvenu moć, vladavinu prava i civilno društvo, ljudska prava i slobode, a što čini politiku u užem smislu. Ako se, pak, politika shvati u širem smislu, kao svako usmeravanje društvenih delatnosti,

<sup>40</sup> Isto, 167 -173.

<sup>41</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 45.

<sup>42</sup> T. Čokrevski, nav. delo, s. 48 -49.

<sup>43</sup> G. Vukadinović – R. Stepanov, nav. delo, s. 86 – 87.

onda se pojavljuju teme kao što su: pravna politika, zakonodavna politika, kaznena politika itd. Karbonije skreće pažnju da je teorijska pravna sociologija dugo bila vezana za političke doktrine i da je, često, bila samo filozofija države i doktrinarno rasuđivanje o zakonima i slobodama, dok su se pravne činjenice pre povezivale sa običajima ili ekonomijom nego sa političkim varijablama.<sup>44</sup>

Kada je reč o odnosu prava i ekonomije kao društvenih pojava kao i ekonomske sociologije i ekonomske analize prava, možemo reći da je odnos pravo – ekonomija ključno pitanje razvitka ili stagnacije društva a da je pravac ekonomija i pravo jedan od najaktivnijih u društvenim naukama. Ako postoji ekonomska dimenzija prava onda se ekonomisti pre moraju obratiti sociologiji prava da bi dobili pravne podatke, nego dogmatском pravu jer njih interesuje efikasnost a ne formalni vid normi i institucija. Sve više preovlađuje stav da, uprkos rastućoj komercijalizaciji, ekonomsko delovanje ne možemo objasniti izvan konteksta društvene i kulturne uslovljenosti, a u te činioce spada i pravo. Odnosi između prava i ekonomije su složeni i recipročni. U razvoju sociologije i ekonomije uočene su tri tendencije međusobnog odnosa. Najpre je ekonomija bila podređena sociologiji i politikologiji, a sociolozi su joj pridavali veliku pažnju, krajem 19. veka ekonomija se povlači u sferu autonomnosti i „čiste“ nauke (neoklasicistička teorija), dok se u poslednje vreme ekonomska istraživanja sve više povezuju sa socijalno - psihološkim i istorijsko - antropološkim. Do povezivanja ekonomske i pravnosociološke analize naročito dolazi u Americi, u okviru institucionalne i neoinstitucionalne škole kao i u okviru Čikaške škole, kako pre, tako i posle Drugog svetskog rata. Prva škola je isticala međuzavisnost ili interakciju društveno - kulturnog konteksta i ekonomske računice, a druga je doprinela boljem uvidu u racionalnost zakonodavstva i sudskog odlučivanja u oblastima koja su bliska ekonomiji, kao što su sporovi o štetama, zaštita vlasničkih prava i trgovačko pravo.<sup>45</sup>

Odnos sa istorijom se može razmotriti, kako prema opštoj istoriji, tako i prema istoriji prava. U klasičnom određenju istorija i sociologija se po predmetu smatraju opštim društvenim naukama jer proučavaju društvo u njegovoj celini (ekonomske, pravno-političke i kulturne pojave) ali su im metode suprotne – istorija pojedinjava, a sociologija uopštava. Međutim, mora se imati u vidu da se to pre odnosi na historiografiju dok istorijske sinteze itekako sadrže teorijska uopštavanja.<sup>46</sup> S druge

---

<sup>44</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 20 -25; T. Čokrevski, nav. delo, s. 36 -37.

<sup>45</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 125 – 133.

<sup>46</sup> M. Marjanović, nav. delo, s. 10.

strane, sociologija prava mora da specifikuje opšta sociološka saznanja ili teorije na pravo kao oblast svoga proučavanja. Istoriju prava više interesuju hronologija razvoja prava ili pravni sistemi kao celine, dok sociologiju prava više interesuje odnos pravnih sistema sa tipovima globalnih društava, njihovih struktura i sistema, na čemu je naročito insistirao Gurvič.<sup>47</sup> Karbonije ističe da su dobro uspostavljeni odnosi između opšte sociologije i istorije društvenih pojava omogućili razvoj istorijske sociologije prava. Ona traga u društvenim činjenicama za uzrocima i posledicama pravnih institucija, nastoji da ih shvati kroz pravne dokumente i da na taj način stekne opštu sliku društva.<sup>48</sup>

U Vrbanovoj *Sociologiji prava* razmatraju se pojam i razvoj istorijske sociologije kao interdisciplinarnog, pa i postdisciplinarnog područja. Iznose se zanimljivi i značajni podaci o francuskoj školi analista (posebno o Brodelu). Takođe se analiziraju i britanska škola „društvene istorije“ i „kulturna istorija“ iz 1970-ih i 1980-ih godina ali se ovi pravci ne razrađuju u odnosu na sociologiju prava.<sup>49</sup> Za školu analista možemo reći da je i sociološki, ali pre svega interdisciplinarno orijentisana. Njihov glavni časopis *Annales*, ima podnaslov – ekonomija, društvo, civilizacija. Brodel razlikuje događajni, sistemski i strukturalni nivo istorijske analize, što za sociološko, pa i sociološkopravno proučavanje promena može biti veoma podsticajno.

Razlika između dogmatskog prava i sociologije prava nije u predmetu nego u metodi, u smislu ugla posmatranja. Jedan isti predmet se u dogmatskom pravu tumači iznutra, a u sociologiji prava posmatra spolja. I baš zato što ga gleda spolja sociolog prava ga vidi kao pojavu, ne ulazeći u njegov unutrašnji sadržaj, ontološku dubinu i suštinu. Njega interesuju povezanosti tog prava sa drugim pojavama u konkretnom društvu kao celini. Ta spoljašnja pozicija u odnosu na dogmatsko ili pozitivno pravo je zajednička karakteristika istorije prava, uporednog prava i sociologije prava, svejedno da li je reč o prošlim ili inostranim pravnim porecima. Već su se formirale i prelazne zone – sociološka istorija prava, sociološko uporedno pravo.<sup>50</sup> Još je Dirkem primetio da uporedni metod nije jedan od metoda sociologije, nego je sam sociološki metod. Pri tome je imao u vidu njegovu nezamenljivu ulogu u otkrivanju uzročnih odnosa u društvu i to na nivou jednog glo-

---

<sup>47</sup> T. Čokrevski, nav. delo, s. 33 - 34.

<sup>48</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 18.

<sup>49</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 103 – 111.

<sup>50</sup> Ž. Karbonije, nav. delo s. 15 – 17.

balnog društva, različitih globalnih društava istog istorijskog tipa i svih istorijski poznatih tipova društva.

Postojala je i ideja da se naspram nauke čisto dogmatskog prava, konstituiše nova, egzaktna pravna nauka koju bi činile pomenute tri discipline (istorija prava, uporedno pravo i sociologija prava) a koja bi se definisala kao primena komparativne metode na pravne pojave, ali ova ideja nije prihvaćena. Karbonije misli da je za sociologa prava bolje da, umesto proučavanja prošlih ili inostranih dogmatskih oblika, koncentriše svoja istraživanja na doseganje prikrivene društvene stvarnosti.<sup>51</sup> Ili, kako bi se reklo jezikom funkcionalističke sociologije, da se ispod manifestnih traga za latentnim funkcijama prava.

Sa opštom naukom o pravu (teorija države i prava, uvod u pravo, ranije enciklopedija prava) sociologija prava ima mnogo dodirnih tačaka ali ove dve samosvojne nauke imaju svoje specifične predmete. Danas su prevaziđena ekstremna gledišta koja negiraju samostalnost sociologije prava ili je, pak, smatraju zamenom za teoriju prava. Sociologija istražuje pravo kao poseban entitet u sklopu društvenog sistema i društvenih zakonitosti. Teorija prava, pak, proučava opšta načela i zakonitosti prava kao celine naspram brojnih grana prava, nastalih usaglašavanjem društvenog razvoja i pratećom naučnom specijalizacijom. Teorija prava analizira pravo kao zatvoren logički sistem i zato je statičnija i nužno pravno – normativna, dok sociologija prava istražuje društvene procese koji ga stvaraju ili na koje se primenjuje odnosno kao faktor ili posledicu društvene dinamike.<sup>52</sup>

Sociologija prava preuzima iz opšte sociologije teorijska shvatanja i zajedničku pojmovni i metodska aparaturu koju specifikuje i prilagođava svom predmetu (nekom vrstom teorije srednjeg obima) dok sociologija prava pruža opštoj sociologiji iskustvenu građu koja ona teorijski uopštava i sistematizuje. Međutim, neka saznanja iz posebnih sociologija mogu biti paradigmatična i za opštu sociologiju i druge njene grane, pa čak i za druge društvene nauke.

Teorijski ili opšti deo sociologije prava povezan je sa opštim disciplinama pravne nauke – filozofijom prava, teorijom prava, uporednim pravom i istorijom prava, koje pravo proučavaju u celini. Njen empirijski ili poseban deo proučava posebne grane prava, koje su praćene posebnim pravnim, ali i posebnim sociološkim disciplinama. Tako se sociologija prava nalazi u „sendviču“ između radnog prava i sociologije rada, porodičnog prava i sociologije porodice itd. Važno je pri tome uočiti

---

<sup>51</sup> Isto, s. 16.

<sup>52</sup> T. Čokrevski, nav. delo, s. 34 -35.



da posebne pravne discipline proučavaju unutrašnju stranu te grane prava i to dogmatskom ili normativnom metodom tumačenja, dok odgovarajuće posebne sociološke discipline proučavaju spoljašnje veze te grane prava sa drugim društvenim pojavama u globalnom društvu kao konkretnoj celini i to globalnom metodom. Moglo bi se reći da je u prvom slučaju reč o „anatomskom“ a u drugom o „fiziološkom“ proučavanju. S druge strane, dok odnosne posebne sociologije (rada, porodice) proučavaju uticaje društva na (rad, porodicu) i njihove društvene posledice, pri čemu su pravni elementi samo jedan od aspekata (na primer zakon o radu, o braku), sociologija prava u središte stavlja baš pravne aspekte, povezane sa drugim aspektima (rada, porodice) i to, opet, iz pomenute dve perspektive globalnosti – društvene uslovljenosti pravnih pojava i njihovih društvenih funkcija.

Sociologiju prava interesuju i istorijska i kulturna tradicija u nekoj grani normativne pravne regulacije, posledice po društvo ali i grupe i pojedince a, u novije vreme, sve više i akteri pravnih procesa i to, kako manifestni, tako i skriveni.<sup>53</sup> U pojedinim granama prava sociologija prava nailazi i na posebno konstituisane nauke ili tipove istraživanja kao što je, u slučaju upravnog prava, nauka o upravi, organizaciona teorija, organizacione studije, pa i sociologija organizacije. Sudeći po broju radova, ovo je jedno od najaktivnijih područja društvenih nauka uopšte. Karbonije ističe da je na lepezi građanskog prava, sociologija porodice najbolje utemeljena posebna sociologija. Navodi jedan problem koji je posebno privlačio pažnju sociologa prava od sredine 20. veka – neprilagođenost prava običajima. Za njega, glavna osa sociološkopravnog istraživanja treba da bude građansko pravo. U poređenju sa javnim i krivičnim pravom, za građansko pravo je najkasnije uspostavljena posebna sociologija, a ona zahteva najviše istraživanja.<sup>54</sup> Ako se ima u vidu i odnos građanskog društva i političke države, odnosno civilnog društva i vladavine prava, sa ovim mišljenjem se možemo složiti.

Svakako najrazuđenija posebna sociološka istraživanja prava nalaze se u domenu kriminologije i socijalne patologije. Zato im Vrban u svojoj *Sociologiji prava* posvećuje posebne glave. Jedna glava je posvećena odnosu *kriminologije i sociologije* prema pravu. Po jednom gledištu kriminologija je deo sociologije prava, a po drugom u njoj se osim sociologije primenjuju i antropološki i psihološki ugao gledanja, ali ona ostaje vezana za kazneno pravo. Analizuju se tri velike škole u kriminologiji: klasična (Bekarija), pozitivistička (Lombrozo, Feri, Garofalo) i moderna (sinte-

<sup>53</sup> Isto, s. 35.

<sup>54</sup> Ž. Karbonije, nav. delo, s. 13,25,29,31,52.

za antropološkog i sociološkog pristupa). Jedna glava je posvećena i *devijantnim i socijalnim problemima*. Među teorijama koje objašnjavaju uzroke devijantnosti navode se ili kratko analizuju Mertonova teorija anomije, subkulturna teorija (Miler, Maca), Bekerova teorija etiketiranja i Gofmanova teorija o društvenoj stigmatizaciji. Američka sociologija je usredsređena na socijalne probleme kao što su: alkoholizam, narkomanija, kriminalitet, nasilničko ponašanje, beskućništvo, loši stambeni uslovi, zdravstveno stanje siromašnog stanovništva, zagađivanje okoline, rasna i etnička diskriminacija. U Evropi se posebno izučava nasilničko ponašanje sportskih, a naročito fudbalskih navijača.<sup>55</sup>

Možemo zaključiti da se sociologija prava pojavila relativno kasno (krajem 19. veka, ime dobila 1913.), iako je društveno istraživanje prava veoma staro, a glavni društveni analitičari pomenutog veka su bili povezani sa studijama prava. Otpori njenom konstituisanju postojali su i među pravnicima i među sociolozima. Čak i kad je postignuta saglasnost o potrebi postojanja sociologije prava, ostale su još mnoge kontroverze o njenom statusu, delokrugu, sadržaju, sistematici, problematici, glavnim oblastima, zadacima, pa čak i nazivu. Razmotren je odnos sociologije prava sa sociološkim i pravnim ali i nekim drugim društvenim naukama, kao i sa psihologijom i filozofijom, pa i umetnošću. Raznolikost u određenju predmeta i odnosa sa srodnim disciplinama pokazuju da je proces njenog konstituisanja još u toku.

---

<sup>55</sup> D. Vrban, nav. delo, s. 112 -124.

*Miloš Marjanović, Ph.D., Full Professor  
Novi Sad School of Law*

## **The subject of sociology of law and its relations to the other disciplines**

### *Abstract*

The sociology of law is relatively recent scientific discipline, although the social research of law has a long tradition. The author analyses the reasons of resistance to its constitution and very large diapason of subject definitions that indicate initial stage of the constitution. He systematizes the main issues and tasks of this discipline. The analyses of its relations to the other related disciplines, including the philosophy of law, should be a contribution to a more precise fixing the bounders. The relation to the legal anthropology and legal ethnology is special discussed.

Key words: constitution and systematization of the sociology of law, sociological and legal orientations, philosophy of law, psychology of law, social sciences.